

Суть терористичних загроз в сучасному світі

Сергій Логвиненко,
аспірант кафедри політології
Міжрегіональної академії
управління персоналом

У статті розглядаються такі сучасні світові тенденції, як регіоналізм і глобалізм у зв'язку з можливістю обумовлення ними певних терористичних загроз.

В сучасних непростих умовах різні держави у своїх доктринах визначають поняття тероризму з огляду на бачення ними конкретних загроз, що виникають (чи можуть виникнути) для них за певних обставин. Це, зокрема, загрози суверенітету держави, реалізації державної політики, територіальній цілісності країни, акти агресії, спрямовані на дестабілізацію ситуації в країні. Отже стурбованість світової спільноти очевидна. Та попри все це сучасний світ, прагнучи протидіяти тероризмові, так і не зміг ще цілком осягнути це явище і дати йому чітке визначення, а відтак і виробити ефективні засоби для запобігання йому.

У Російській Федерації, що постійно відчуває загрозу терористичних атак, тероризм визначається як „насилля чи загроза його застосування” (Закон „Про боротьбу з тероризмом”, редакція 2000 року). Але ж під це визначення можна, за бажання, підвести будь-що: від брутального згвалтування до національно-визвольного руху.

В Туреччині, що теж повсякчас відчуває загрозу тероризму (курдський сепаратистський рух), визначення тероризму сформулювали, на нашу думку, точніше: „Терор - це різного роду діяльність, що здійснюється однією людиною чи групою людей, які є членами організації, котра за допомогою нападу, насилля, залякування, катувань чи погроз ставить за мету змінити правовий, соціальний, політичний, світський чи економічний устрій, закріплений у Конституції республіки, підбив національної чи державної гідності, підбив авторитету держави, знищення чи захоплення влади, порушення прав і свобод, заподіяння шкоди суспільному устрою і загальному здоров'ю” [1, с. 1].

Фахівці з цього питання переважно визначають тероризм як глобальну, геополітичну загрозу. Та, на нашу думку, це не зовсім правильно, оскільки

досить часто регіональні прояви тероризму становлять для людства не меншу загрозу, ніж глобальні.

Тероризм має глибокі історичні корені. У наш час, як і завжди, суспільство динамічно розвивається, нагромаджуючи матеріальні блага і споживаючи ресурси. Саме ці фактори і є визначальними причинами агресії, в тому числі й тероризму. Саме ця обставина спонукає великих гравців „світової шахівниці” шукати нових ринків збуту, нових ресурсів, нових територій. І це не може не турбувати будь-якого державного чи іншого утворення, яке прагне забезпечити свої інтереси, добитися визнання своїх прав іншою спільнотою. Отож саме ці фактори та особливості суспільного розвитку і стають причинами, що породжують терористичні акції і терор взагалі.

Проте це ще не означає, що не існує й інших джерел тероризму.

Так, у Концепції національної безпеки Російської Федерації зазначається: „Етноогоїзм і шовінізм сприяють посиленню націоналізму, політичного та релігійного екстремізму, етносепаратизму і створюють умови для виникнення конфліктів” [2, с. 3.] Це твердження, можливо, й правильне, але не зовсім досконале. Що таке етноцентризм і етносепаратизм? Якщо етнос – це народ, то народ, звісно, має межі свого поселення і впливу. Тобто народ, будучи етноцентристом, живе у своєму етнічному колі, за яке прагне не виходити, але й не пускати до нього чужинців. При цьому народ користується усіма благами, які може надати йому його територія.

У цьому контексті виникає питання: у чому полягає різниця між визвольною війною, війною на захист національних прав та інтересів і тероризмом?

Далі. Досить давно стала вже звичною думка, що процеси глобалізації невідворотні. Однак сьогодні це твердження вже піддається сумніву. Світ можна було вважати таким, що глобалізується, до 1991 року, – доти, доки існували глобальні центри сили. Нині ж доцільно вести мову не про дво-, а про три- і т. д. полярний світ (хоча глобалізаційні процеси все ще спостерігаються).

Глобалізація, у найширшому її розумінні, означає однорідність, єдність – поглядів, ідеологічних засад, устрою суспільства, способів сприйняття світу тощо [3]. Слід зазначити, що до 1991 року у світі існували дві глобальні соціальні системи – капіталістична і соціалістична. Проте й тоді світ не був однорідним. А тому можна стверджувати, що глобалізація – єдність світу, культур, націй – є не чим іншим, як глобальним обманом, можливо, навмисно кимось створеним. Це твердження підтримують і деякі російські вчені. Таку думку, зокрема, підтримує С. Долгов у праці „Глобалізація економіки. Нове слово чи нове явище” [6, с. 13].

Звертаючись до проблеми сучасного регіоналізму, слід зазначити, що „старий” регіоналізм був обмеженим, закритим, а „новий” постає як усвідомлений вибір, відкритий, міжнародний [7, с. 148].

Світ, на нашу думку, взагалі не може бути глобальним. Адже єдність можна закріпити або економічною вигодою, або духовною силою чи підміною духовної єдності – ідеологією (США, СРСР, фашистська Німеччина). За визначенням, ідеологія – це система політичних, правових, морально-етичних, релігійних, естетичних і філософських поглядів, ідей, теоретичних засад, що кристалізуються на теоретичному рівні суспільної свідомості [3]. Світ завжди був регіональним, він завжди тяжів до роз'єднання. Відстежуючи історію розвитку будь-яких держав, спостерігаємо постійні війни: спершу – за приєднання території, потім – за її утримання в зоні впливу певної держави, і, зрештою, до нового роз'єднання, тобто до загибелі імперій. При цьому можна стверджувати, що в момент приєднання і під час перебування під гнітом чи під певним впливом ці територіальні об'єднання зазнавали глобалізаційних процесів. Вони асимілювалися, культурно споріднювалися, проте завжди тяжіли до роз'єднання. Тобто світ є, був і буде регіональним, допоки суспільства, соціальні групи матимуть культурні відмінності, відчуватимуть певну спорідненість з територією проживання і будуть носіями певної мови (що можна віднести до блоку культури).

Зважаючи на це, можна припустити, що глобалізація є, по суті, загарбницькою війною, тобто поширенням зони впливу окремих держав на інші держави чи шляхом прямого силового тиску, чи шляхом непрямого впливу – через певні соціальні механізми.

Взагалі світ можна поділити на низку культурно-цивілізаційних регіонів (франц. *region*, лат. *regionis* – область, район, тобто територія, що відповідає кільком областям, районам країни чи кільком країнам, об'єднаним певними ознаками [3]). Різниця між регіонами визначає міру їх кооперації і можливості співіснування в межах одного державного утворення, тобто під одним і тим же апаратом політичної влади.

Принципово важливо, як уже зазначалося, що завершення „холодної війни” надало значного імпульсу поглибленню інтеграції світової економіки і посиленню національних інститутів. Відтак процеси глобалізації і регіоналізації стають, „по-перше, взаємопов'язаними і, по-друге, політично вмотивованими” [4, с. 11]. На ранніх етапах цей процес можна було простежити у федеративних державах, та наприкінці 1990-х років він охоплює й унітарні держави. Підвищується роль місцевих органів влади, які одержують все більше повноважень, в тому числі й у сфері міжнародної діяльності. Складнішими стають взаємини між різними державами.

Виникає, однак, питання: чи є регіоналізм „побічним продуктом” глобалізації, що може пов'язуватися з неоднорідністю економічного простору як у контексті міжнародних змін, так і всередині однієї держави? Ф. Фукуяма пише: „Економічні сили раніше породили націоналізм, замінюючи клас національними бар'єрами, створюючи централістське гомогенізоване в мовному плані суспільство. Ті ж економічні сили обумовлюють невілювання національних бар'єрів шляхом „глобалізації

економіки”.

Як можна простежити зв'язок сучасних геополітичних змін, процесів глобалізації та регіоналізації з тероризмом?

Безпосередньо. Тероризм - це те, що існує, що лежить, так би мовити, на поверхні; це симптом, за яким, йдучи від зворотного, можна виявити хворобу.

У книзі дослідника регіональної політики Євросоюзу А. Ландбассо „До питання теорії регіонального розвитку” [11] зазначається, що перший етап розвитку регіоналістики характеризувався феноменологією, другий - раціоналізмом і плюралізмом, а нинішній - в основі своїй є ідеократичним, до того ж він пронизаний антропоцентризмом і відходом від загальнонаціональних ідей і доктрин. Владно-правовий контекст, в який вписується певний регіон, настільки важливий, що може переважати навіть матеріальні детермінанти [11]. І з цим не можна не погодитися.

Територіальні спільноти, відчуваючи можливість отримати певні матеріальні чи інші вигоди внаслідок відокремлення регіону їх проживання від більшого територіального, адміністративного чи державного утворення, прагнуть відокремитися спершу засобами ідеологічного впливу, далі - здобуттям влади або ж силовими засобами (радикальним їх проявом є терор). Пізніше на озброєння беруться правові, економічні та інші засоби боротьби.

Радикальність терору залежить від морально-етичних засад „реалізаторів” акцій. Адже в соціальній групі (хай то буде терористичне угруповання чи радикальна партія) сповідується своя „корпоративна” культура, що і визначає міру жорстокості і радикальності її дій. Зазвичай ця культура не входить у дисонанс з культурою і традиціями регіону дислокації терористичного руху, але, окрім релігійного та етнічного, включає й додаткові ідеологічні аспекти.

Якщо погодитися з наведеними вище твердженнями, то можна глобалізаційні та регіоналізаційні тенденції систематизувати у певну циклічну модель, яка має такий вигляд: 1) спершу маємо поділ території на дрібні державні утворення, які стають окремими політичними та економічними суб'єктами; 2) через певний час відбувається виокремлення певного державного утворення, поширення його впливу на інші державні утворення. В цей період в розвитку регіону простежуються глобалізаційні тенденції. Внаслідок цього в регіоні виникає гегемон, який частково чи повністю контролює „держави-сателіти”; 3) останній етап - посилення регіоналізаційних тенденцій і роз'єднання глобального утворення на кілька державних утворень, які певний час існують як незалежні. З часом такий цикл може повторитися.

Якими бувають особливості таких циклів?

Для першого циклу характерний активний розвиток: держава, що претендує на лідерство, набуває економічної потуги, культурного піднесення та ідеологічної єдності. Другий етап характеризується

досягненням державою достатньої потуги для можливості ресурсних витрат на розширення і розвиток економіки; відтак виникає потреба в задіянні нових ресурсів чи освоєнні нових ринків. На третьому етапі держава, що об'єднує кілька районів, може застосовувати важелі впливу і розширювати територію, ринки, отримувати доступ до нових ресурсів. Проте через певний час на регіональному рівні в середовищі місцевого (етнічного) населення відбуваються певні соціальні чи економічні зміни. Набирають сили провладні клани, які мають на меті переважно збереження власних економічних вигод і отримання повної влади над регіонами, незалежності від центру. Такі зміни можуть бути як позитивними (економічний розквіт мікрорайону), так і деструктивними (занепад мікрорайону). При цьому населення починає усвідомлювати суттєві ідеологічні чи духовні відмінності з „центром” (часто не без допомоги сторонніх сил), необхідність відновлення самоврядування і можливість отримання більшого зиску від своєї етнічної території. Застосовуючи певні важелі впливу, населення розширює свою територію, ринки, отримує доступ до нових ресурсів. Через певний час корінне населення відчуває можливість окремого подальшого розвитку, посилює окремі (часом і суттєві) ідеологічні чи духовні відмінності з „центром”, прагне добитися повноцінного самоврядування, аби отримати більший зиск від своєї етнічної території. Для цього етапу характерні визвольні війни, прагнення певних територій створити власну державу, піднесення національно-визвольних рухів або ж рухів, що ідентифікують себе з ними. Останній (третій) етап властивий для сучасного світу.

Втративши центри сил, світ втратив і глобальність. Скінченність ресурсів ще більше напружує ситуацію в міжнародній системі доступу до них та до їх використання. Посилює напругу й зміна ролей і характеру залежності держав. Нині потуга держави визначається не лише її територією, торговельними зв'язками і військовою силою, а й доступом до ресурсної бази. Отже роль держав на світовій арені визначає не лише їх розвиток, а й територія – принаймні так буде у найближчі десятиліття (згідно з доповідями „Римського клубу”).

Можна впевнено стверджувати, що саме цей цикл і породжує таке явище, як терор. Тероризм – радикальна реакція слабшої країни, регіону чи соціальної спільноти на вплив гегемона.

Говорити, що у терористів немає моралі й етичних норм, було б, звичайно, неправильно. Такі норми існують. Але вони, як вже зазначалося, дуже нагадують корпоративні. Д. Елдрідж вважає, що культура організації (корпоративна культура) – це унікальна сукупність норм, цінностей, переконань, які визначають спосіб об'єднання груп та окремих особистостей в організацію для досягнення визначених нею завдань [11, с. 10]. Отже корпоративна етика може абсолютно не збігатися з духовною етикою і навіть мати руйнівний характер. Можна з впевненістю говорити, що будь-який вид корпоративної етики може перерости в етику терору

стосовно тих, хто її не сповідує.

Тероризм – складна і недостатньо досліджена проблема. Вона вимагає ретельного наукового вивчення, при чому не лише в глобальному сенсі, а й у контексті кожного проблемного регіону. Об'єктом вивчення, перш за все, має бути не кінцевий результат (акт насильства, тиск), а фактори, що спричинили таку модель поведінки. Саме фактори, що провокують радикальний сценарій дій, якраз і повинні піддаватися аналізу задля розрядки становища. У будь-якому іншому випадку боротьба з тероризмом матиме лише рефлексивний, силовий характер, що скоріше нагадує помсту, аніж запобігання. При цьому, як правило, програє той, на кого вчинено напад (навіть за можливості надання силової відповіді), оскільки соціум, відчувши незахищеність, зневірюється у правових методах врегулювання становища. Якщо ж протидіяти тероризму силовими методами на території дислокації терористичної організації, то такі дії призводять до озлоблення місцевого населення і трансформації терористичного руху вузької соціальної спільноти у, фактично, національно-визвольну війну на псевдокористь усьому регіону.

І ще. Тероризм є однією з, м'яко кажучи, вад сучасного світоустрою. Ігнорування інтересів малих держав при послабленні глобальних центрів сили спричиняє відцентрові тенденції. Епоха споживання все більше матеріалізує стосунки регіонів і центрів об'єднань, нівелюючи людину як суб'єкт. За браком сильних моральних засад і єдиної національної ідеї, суспільні групи легко піддаються впливу зацікавлених осіб, що прагнуть до від'єднання регіону найчастіше з метою отримання власної короткострокової вигоди.

Нинішні тенденції, на нашу думку, триватимуть доти, доки у світі пануватиме монополярність, а комплекс регіональних зв'язків підмінюватиметься лише економічною доцільністю, без ідеологічного та духовного наповнення.

Література:

1. Закон „Про боротьбу з тероризмом”. 1991. Туреччина.
2. Редакция Концепции национальной безопасности Российской Федерации; утверждена Указом Президента Российской Федерации от 10 января 2000 года, № 24.
3. Скопненко О. І., Сюта Г. М., Цимбалюк Т. В. Словник іншомовних слів та термінологічних словосполучень, К., Довіра, 2000.
4. Entering the 21st Century. World Development Report 1999/2000, 22 and edition. The International Bank for Reconstruction & Development // The World Bank. Oxford University Press. 1999. P. 1 - 11.
5. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York. 1997.
6. Долгов С. И. Глобализация экономики. Новое слово или новое явление. М., 1998.

7. **Zdravko Mlinar.** Local Response to Global Change // The Annals of the American Academy of Political and Social Science: Local Governance Around the World // Spec, ed. by H. Teune. Sage. 1995. Vol. 540.

8. **Hettne B.** Globalization and the New Regionalism. Vol. № 1. London, 1999.

9. **Мунтян М. А.** Интернационализация, интеграция и регионализация мира (постановка проблемы) // Проблемы глобальных и региональных процессов. М., 1996.

10. **Алексеев В. В.** Регион – этнос – культура // Россия в XX веке. Проблемы межнациональных отношений. М., 1999.

11. **Ландбассо А.** К вопросу о теории регионального развития // Федерализм. 1998. № 12.

12. **Кротков З. М., Силина А. Н.** Организационное поведение. —Тюмень: Вектор Бук, 1998.

13. **Малыгин А.** Средиземноморское измерение европейской безопасности // Власть. 1999. № 7.

14. **Сергунин А. А.** Регионализация России: роль международных факторов // Полис. 1999. № 3.

15. **Халилов В. Ф.** Власть // Кратологический словарь. М., 1997.

16. **Коллонтай В.** Эволюция западных концепций глобализации (статья вторая). МЭИМО. 2002.

17. **Strassoldo R.** Globalism and Localism: Theoretical Reflections and Some Evidence // Globalization and Territorial Identities // Ed. by Z. Mlinar. Aldershot. 1992.

18. **Олех Л. Г.** Регионализм и федерализм. Новосибирск, 1998.

19. **Халилов В. Ф.** Власть // Кратологический словарь. М., 1997.

20. **Силин Е.** Россия в Евroatлантическом регионе // Власть. 1998. № 12.

21. **Michel Collon.** Monopoly: L OTAN a la conquete du monde.

22. **Прохожев А. А.** Основные направления противодействия современному терроризму.

23. **Модесто С. А.** Будущее мира в прогнозах разведки США. (http://nvo.ng.ru/concepts/2001-10-05/4_tendence.html).

24. **Переслегин С. Б.** Конец Вечности. – Устойчивое развитие невозможно. Глобализация неизбежна.

25. **Земляной С. Н.** Глобализация и национальная идентичность // Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы. 2001. № 3.